

۸۰۷۰

تحلیل مبانی

نظام جمهوری اسلامی ایران

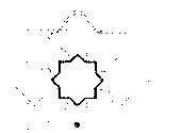
تأملاتی در فقه سیاسی و مبانی فقهی

تانون اساسی ج.ا.ایران

بیان:

دکتر محمدحسین ارسطو

دانشیار دانشگاه تهران

مجلس شورای اسلامی
مبنا

مجمع علمی و فرهنگی مجید

سرشناسه	: ارسطا، محمدجواد
عنوان و نام پدیدآور	: تحلیل مبانی نظام جمهوری اسلامی ایران : تأملاتی در فقه سیاسی و مبانی فقهی قانون اساسی ج.ا. ایران / تألیف محمدجواد ارسطا.
وضعیت ویراست	: ویراست ۲.
مشخصات نشر	: تهران: مجد، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۵۴۲ ص.
عنوان دیگر	: تأملاتی در فقه سیاسی و مبانی فقهی قانون اساسی ج.ا. ایران.
موضوع	: حقوق اساسی (فقه) -- ایران
موضوع	: Constitutional law (Islamic law) -- Iran
موضوع	: حقوق اساسی -- ایران
موضوع	: Constitutional law -- Iran
موضوع	: قانون اساسی -- ایران
موضوع	: Constitutions -- Iran
موضوع	: علوم سیاسی (فقه)
موضوع	: (Political science (Islamic law
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۲۰۰-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: ولایت فقیه
موضوع	: Wilayat al-faqih
موضوع	: مرکز پژوهشی مبنا
موضوع	: رده بندی کنگره
موضوع	: رده بندی دیویی
موضوع	: شماره کتابشناسی ملی

هرگونه تکثیر کامل یا گزینشی بدون اجازه پدیدآورنده یا ناشر، خلاف قانون، شرع و اخلاق است. ناشر در خفا را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرماید.

تحلیل مبانی نظام جمهوری اسلامی ایران

تأملاتی در فقه سیاسی و مبانی فقهی قانون اساسی ج.ا. ایران

ویراست دوم

تألیف: دکتر محمدجواد ارسطا

انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۸

حق چاپ محفوظ و منحصر «مجد» است

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۲۰۰-۷

ISBN: 978- 622- 225- 200- 7

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴-۶۶۴۱۲۰۷۸-۶۶۹۶۳۳۸۶

فروشگاه: تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴-۶۶۴۰۹۴۲۲

www.majdlaw.com E- mail: info@majdlaw.com

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: @majdlaw

فهرست اجمالی مطالب

۷	مقدمه ویراست اول
۱۰	مقدمه ویراست دوم
۱۳	فصل اول: حدود اختیارات ولی فقیه
۵۵	فصل دوم: مبانی فقهی - حقوقی اصل ۵۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۸۵	فصل سوم: حاکم اسلامی: نصب یا انتخاب
۱۰۹	فصل چهارم: کار در رنی قدرت رهبری در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران
۱۲۳	فصل پنجم: مهلا بیرونی قدرت رهبر در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران
۱۴۱	فصل ششم: رعامت سبب فقیه در اندیشه مرحوم آیت الله خویی
۱۵۳	فصل هفتم: حکومت دینی نسبت آن با فقیهان از دیدگاه آیت الله اراکی
۱۷۳	فصل هشتم: مجلس خبرگان دیدگاه نظریه ولایت مطلقه فقیه
۲۰۹	فصل نهم: مجلس خبرگان دیدگاه نظریه انتخاب
۲۳۱	فصل دهم: گزیش اعضای مجلس خبرگان مبنای نظریه انتصاب
۲۵۱	فصل یازدهم: قانون و حکم حکومتی
۲۷۳	فصل دوازدهم: تقنین فقه
۲۹۱	فصل سیزدهم: فتوای معیار در قانون گذاری
۳۱۳	فصل چهاردهم: گستره نظارت شرعی شورای نگهبان بر قانون گذاری
۳۳۳	فصل پانزدهم: پیشینه تاریخی مفهوم مصلحت در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران
۳۵۱	فصل شانزدهم: مجمع تشخیص مصلحت نظام در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران
۳۷۱	فصل هفدهم: مصلحت در فقه اهل سنت و اهل بیت علیهم السلام
۳۹۷	فصل هجدهم: نگاهی به مبانی فقهی شورا در حکومت اسلامی
۴۲۱	فصل نوزدهم: اعتبار رأی اکثریت
۴۵۵	فصل بیستم: مردم و تشکیل حکومت اسلامی
۴۸۱	فصل بیست و یکم: جمهوری و اسلامیت: تضاد یا توافق؟
۴۹۷	فصل بیست و دوم: ولایت زن
۵۲۱	کتاب نامه
۵۳۵	فهرست تفصیلی مطالب

مقدمه ویراست اول

به نام آن که هستی نام از او یافت

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، نخستین تلاش برای تدوین فقه سیاسی اسلام براساس مذهب اهل بیت (علیهم السلام) در عصر حاضر است که با توفیق فراوانی همراه بود.

نهضت تدوین قانون اساسی به شکل امروزی آن از قرن هیجدهم میلادی آغاز شد، ولی ریشه‌های آن به مرور گذشته باز می‌گردد. بی‌تردید یکی از نمودارترین ریشه‌ها و سوابق این موضوع امام زمان در عهدنامه‌ای یافت که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) پس از هجرت از مدینه و هنگام تشکیل اولین دولت اسلامی بین مسلمانان و یهودیان ساکن مدینه منعقد کرد.^۱ پس از آن، تلاش می‌شود که در کلام امیرالمؤمنین (علیه السلام) به‌طور مشروح‌تری به این امر پرداخته شده و آنند این که حقوق متقابل دولت و مردم که اصلی‌ترین موضوع حقوق اساسی می‌باشد به‌فصل در برخی از خطب و نامه‌های نهج‌البلاغه هم‌چون خطبه ۲۱۶ و نامه ۵۳ (عهد نامه مالک اشتر) مطرح شده است.

شکل‌گیری اقتصاد صنعتی، پیدایش طبقه سرمایه‌داران جدید، رواج شیوه‌های نوین استثمار طبقه کارگر، ظهور اندیشمندان جدید در حوزه سیاست و اقتصاد و بالا رفتن سطح فرهنگ و اطلاعات عامه مردم، از جمله عواملی بود که ضرورت تدوین حقوق و تکالیف متقابل حکومت و مردم را در قالب یک سند معتبر داخلی که ساکنان سایر قوانین و مقررات باشد، آشکار ساخت؛ سندی که قانون اساسی نام گرفت. تدوین چنین سندی در ایران برای اولین بار، یکی از اهداف نهضت مشروطیت بود.

مبنای دینی نهضت مشروطه، تعداد زیادی از فقیهان و صاحب‌نظران مسلمان را بر آن داشت که در زمینه حقوق اساسی و موضوعات مختلف آن به تبیین دیدگاه اسلام بپردازند. مکتوبات این اندیشمندان به عنوان اولین گام‌هایی که در عصر جدید، در این حوزه

۱. رک: آیت الله علی احمدی میانجی، مکتوبات الرسول صلی الله علیه و آله، ج ۳، ص ۶، و مابعد و آیت الله ناصر مکارم شیرازی، دائرة المعارف فقه مفارن، ج ۱، ص ۵۲۸ - ۵۲۹.

۲. شماره خطبه و نامه بر اساس نهج‌البلاغه‌ای است که همراه با توضیحات صحیحی صالح چاپ شده است.

برداشته شد از اهمیت زیادی برخوردار بوده، شایسته تقدیر فراوان می‌باشد، چراکه اولین قدم‌ها همواره با دشواری‌ها و ناهمواری‌های زیادی روبه‌رو است.

از آنجا که حکومت مشروطه یک حکومت اسلامی تمام‌عیار نبود، قانون اساسی آن نیز به‌طور کامل براساس تعالیم اسلامی تدوین نشده و مبین دیدگاه اسلام به شمار نمی‌آمد، علاوه بر این، بسیاری از مبانی و موازین اسلامی آن نیز هیچ‌گاه در عمل، امکان اجرا پیدا نکرد.

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ و شکل‌گیری اولین حکومت اسلامی بر بنای فقه اهل‌بیت‌تعالیه‌م‌السلام در عصر حاضر، فقه‌های امامیه این فرصت را یافتند که به تدوین یک قانون اساسی بر پایه تعالیم اسلام راستین و آموزه‌های ائمه معصومین علیهم‌السلام بپردازند؛ کار بسیار دشوار و ارزشمندی که در مدت کوتاهی پس از پیروزی انقلاب به سامان رسید.

تبیین و تحلیل مبانی فقهی این قانون از ابتدا توجه صاحب‌نظران و حقوق‌دانان قرار گرفت. مقالات متعددی در این زمینه به رشته تحریر درآمد و کتاب‌هایی نیز تألیف شد. از آن‌جا که در اکثر این نوشته‌ها، دانشجویان مقطع کارشناسی و گاهی دانشجویان مقطع ارشد، مخاطب بودند سطح علمی آن‌ها به ناچار به گونه‌ای سامان می‌یافت که برای مخاطبان مزبور قابل فهم باشد. این امر مانع تدوین بسیاری از مباحث تحلیلی عمیق و تفصیلی در این مکتوبات می‌شد.

اکنون پس از گذشت ۳۰ سال از تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ضرورت پردازش عمیق‌تر و تفصیلی‌تر مبانی تألیفی آن قانون، آشکارتر است. در این پردازش باید مبانی فقهی که اصلی‌ترین پایه قانون اساسی ایران است به دقت مورد توجه قرار گیرد؛ چنان که مبانی حقوقی و سیاسی آن نیز نباید مورد غفلت واقع شود. اثر حاضر در راستای تأمین چنین هدفی به نگارش درآمده است.

این قلم خود را وامدار کسانی می‌داند که پیش از او در این میدان، گوی زده‌اند و امیدوار است که با تقدیم این کتاب، توانسته باشد که فقط «نگاهی به مبانی تحلیلی نظام

۱. در تاریخ ۵۸/۵/۱۲ مرده در یک انتخابات عمومی ۷۲ نفر از اندیشمندان و اسلام‌شناسان را به عنوان نمایندگان خود در مجلس خبرگان تدوین نهایی قانون اساسی برگزیدند. قانون اساسی مصوب این مجلس در تاریخ ۵۸/۹/۱۲ در یک همه‌پرسی به تأیید اکثریت قاطع مردم رسید، بنابراین تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در مدتی کمتر از چهار ماه به انجام رسیده است.

۲. بدویره استاد بزرگ حقوق عمومی و فقه سیاسی آیت‌الله عمید زنجانی که با تألیف دوره ده‌جلدی فقه سیاسی علاوه بر کتاب‌های دیگر حق بزرگی بر گردن این رشته و اساتید و دانشجویان آن دارند.

جمهوری اسلامی ایران» بیندازد و قدمی در راه غنای ادبیات فقهی، حقوقی و سیاسی این موضوع بردارد.

در طی فصول این کتاب، مهم‌ترین مبانی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از حیث فقهی و حقوقی - سیاسی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته و سعی شده به اهم سوالاتی که در هر یک از موارد طرح شده یا قابل طرح است پرداخته شود. نگارنده امیدوار است توفیق یابد در آینده با بررسی تحلیلی دیگر مبانی قانون اساسی ایران، این مباحث را تکمیل کند.

در پایان لازم است از تمامی کسانی که در چاپ و انتشار این اثر کوشیدند سپاس‌گزار باشم. به‌ویژه فاضل ارجمند حجت‌الاسلام والمسلمین آقای دکتر علی یحیایی که با تلاش فراوان، زحمت به سامان رساندن این کتاب را بر عهده گرفتند و در مدت کوتاهی آن را به انتشار رسانیدند.

و کلام آخر، تقدیم این اثر به عزیزان است که حتی برگ سبزش نیز نمی‌توان نامید به پیشگاه باعظمت آخرین موعود اسلام‌ترین قانون عالم وجود، به این امید که با عنایت خود، آن را ارتقا دهد و روح پدر نگارنده را از ثوابش بهره‌مند گرداند.

محمد جواد ارسعطا

۸۹/۷/۱۲

مصادف با سائو، بهادت امام صادق علیه‌السلام